דרך המלך — וארא

פרשת וארא תרפ"ט

וידבר אלקים וגו' ויאמר אליו אני ד'. ונבין נא מה אמר ד' לו בזה, כי אפי' לפרש"י שדיבר אתו משפט צריכים לדעת איזה משפט, כי אם מענישים למישהו זה הוא משפט, אבל מה משפט בדבור לבד. וכן קושית רש"י דיל. הלא גם להאבות דיבר ד' בשם הוי'.

אמנם איתא מן הה"ק מאפטא בעל אוהב ישראל זצ"ל עה"פ אם בחקותי תלכו וכו' ונתתי גשמיכם בעתם, והקשה ומה מדה כנגד מדה הוא. ואמר בק' שלפעמים בעת התורה ותפלה שלו אין האדם יכול ללמוד ולהתפלל כראוי, ואחר עבור התפלה ותורה יגבה מוחו ודעתו פתאום ושופע עליו אור המאיר וצר לו על שלא היה כן בזמן התורה והתפלה, ולזה הבטיח ד' אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם היינו האור השופע מלמעלה שהוא כעין גשמים אתן בעתו, בזמן תורה ותפלה עכ"ל הק'.

הנה לא על פי' המלות כפשוטן ולכוון מה שלומד בלמוד תורתו מתכוון בזה. שנאמר שנצטער על שלא כיון פי' המלות ולא היה מצמצם דעתו לדעת את פשט הפשוט של הגמרא, וע"ז הבטיח ד' ונתתי וגו'. כי זה בידו של אדם כמו שבידו לבחור בטוב ולהתרחק מן הרע בכ"ע. ואף אם בלבול הראשון שלא תבא לו איזה מחשבה של חול בעת תורתו ותפלתו קשה לו לעצור בעדו, מ"מ אם תשאר מחשבה זו או לא זה הוא כבר בידו, ואם פחד אלקים לנגד עיניו ורצונו חזק להיות קרוב לד' אז מיד שבא לו בלבול כזה במוחו ולבו ח"ו יתבטל ויהיה לאין. ובכלל הרבה מחשבות ובלבולים באים לאדם באמצע עבודתו לא ע"י יצה"ר ותאוה ח"ו רק מפני קלות דעתו, משל למי שרצונו חזק לסחור ולהרויח אז כל מחשבתו שקועה במסחר וקשה שתבא בו מחשבה אחרת, משא"כ אם אין מחשבתו ורצונו שקועים וקשורים באיזה דבר אז דעתו קלה ובאים בו מחשבות שונות, כמעשה הילד שחולפות במוחו אלפי מחשבות אחת מושכת את חברתה ואחת נסבכת בחברתה.

לכן לא על התרחקות מחשבות כאלה הבטיחה התורה ונתתי גשמיכם בעתם שיעזור ד' לו שיתפלל היינו שיכוון פי' המלות או יצמצם א ת דעתו לעיין בתורה. כנ"ל כי זה תלוי בבחירתו. ודברי האוהב ישראל מכוונים על האור המתנוצץ באיש הישראל בשעת תורתו ותפלתו. שגם אור העליון השורה עליו לא יחסר לו, כי גם בתורה אף שנדמה לו שרק ענין השכל הוא, אור מן השמים שורה עליו ונכנס בו.

וזה הוא כל ענין תורה ותפילה באיש ישראל, מין יחוד הוא. וכמו שאנו מתפללים ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך. כל עבודתינו יחוד הוא. כי נודע מהרמב"ם ז"ל וספרי המקובלים שד' ית' הוא היודע והוא הידוע, אשר הפשט הפשוט הוא כי האיש כשיודע איזה דבר אז יש יודע, האיש, ויש דעת שהוא ידוע, כלומר את הדבר הזה יודע, וא"כ דעתו של האדם, נשלם בדבר זולתו היינו בהידוע, והאדם דעתו מורכבת ונעדרת שלימות בעצמה. משא"כ ד' ית' כיון שאת השכל הידוע שהוא ית' יודע ג"כ אלקות הוא. א"כ הוא היודע והוא הידוע ואינו יודע דבר בדבר שחוץ ממנו רק בידיעת עצמו יודע. וכיון שהארת כבודו ית' נשתלשל למטה לישראל לכן נסתעף היודע ונכנס בישראל. והידוע בתורה. דבר אחד הם גם עתה רק המקבלים שהם מן הפירוד לא יכלו לקבל את האחדות שיתגלה גם בהם היודע והידוע, ונתפרד לקבלו הם היודע והתורה את הידוע. אבל לא שחלק דעת עליון שבאדם או שבתורה חל בו עתה פירוד ח"ו. גם עתה אחדות הוא. והרי זה כעין משל גופני אף שאינו דומה לו לגמרי, משל לאדם אחד שראה מרחוק אש ומספר לחברו שראה דבר המאיר, והשני שהוא עיור ר"ל מישמש בו ומספר שנכוה היום באיזה דבר. אשר לא שהאש נתפרד אור לבדו וחום לבדו רק הם כיון שכלי השגתם מצומצמים זה מפני שהוא עיור וזה מפני שעומד מרחוק, לכן כ"א משיג חלק נפרד בשעה ששני הדברים שהשיגו אחד הם.

לכן את אור העליון ישראל בגופם לא יכלו להשיג רק חלק יודע, וחלק תורה שירדה לעוה"ז שהיא רק נובלת חכמה עליונה כדאיתא במדרש קבלה רק חלק ידוע. וזה הוא כל תשוקת ישראל לתורה, ובשעה שאינו מבין דבר מצטער וכשנודע לו שמח ומתענג. החיפוש וצערו הקודם היה בחי' משל לבעל אבדה שאבדה לו אבדתו כמו שאמרה הגמרא בעל אבידה מחזר על אבדתו, אחר עצמו מחזר, וכשיודע מתענג מן היחוד שנעשה, הוא עצמו נתיחד, עצם מעצמו ובשר מבשרו. לכן גם לימוד התורה צריכה להשראה מן השמים שחלק היודע יאיר בו. ואז חלק הזה יחזור אחר חלק הידוע. ואם רוצה האיש ללמוד תורה בדעתו לבד אז חוץ מזה שטועה הוא הרבה ומטהר השרץ בק"נ טעמים מעוקלים, אלא אף בשעה שיודע רק מקרה ופגיעה הוא לא ידיעה ולא טעם טעם בה.

וזאת היא תפלה, הארה והשראת אור היא, השראה שלמעלה מן השכל. בתורה שורה בו אור שנמשך לשכל והוא נעשה בו יודע שיוכל להשיג את הידוע שבתורה, ובתפלה מתלהב ומתפעל ואין לו דבר שיבין בשכלו, אבל לפי הנ"ל אחת הם. רק שבתפלה באה ההארה לעצם נפשו כל עוד לא חל בה הפירוד ולא נפרד היודע מן הידוע, כי לא נכנס האור כ"כ לכלי הגוף שיקח לעצמו רק בחי' יודע לבד, לכן אין שייך שיתן בה הבנה רק אור שמתלהב ממנו. כלומר האור שבא לו בשעת התפלה לומדו אח"כ בלימודו. בתפילה בא לו אור שלא נתחלק בו היודע מן הידוע, אור ונצוץ הוא היודע והוא הידוע. ונשתלשל אח"כ לגופו ודעתו ומבין בתלמודו מה ששרה עליו בתפלתו והתלהבות התפלה נתגלה בתורתו בשכל, וכיון שבשכל היינו מוחו ודעתו א"א שיתצמצם גם היודע וגם הידוע לכן נתפרדו, בו היודע ובתורה הידוע.

והגמרא אומרת על חסידים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת וכו' ומקשה הגמרא וכי מאחר וכו' תורתן האיך משתמרת ומלאכתן האיך נעשית. ולמה לא אמרו גם על תורתן האיך נעשית. כי שמירה היא על דבר שיש כבר. ואם לא למדו קשיא האיך נעשית כמו ששאלו על מלאכתם האיך נעשית. אבל כנ"ל. אם התפללו כ"כ הרבה ט' שעות ביום כבר נמצאה התורה בלבם. והקושיא היא רק האיך משתמרת ונכנסה באבריהם.

גם האדם וגם התורה מוסיפים אור ע"י תפלת ישראל. האדם מקבל את היודע והתורה את הידוע. ומי גילה את התורה שבע"פ אם לא ישראל, הם השפיעו אור בתורה שבכתב עד שנתפשטה לתורה שבע"פ ג"כ. גם הבנתו בתורה לא חקירת ויגיעת השכל לבד היא רק התגלות אור והתלהבות התורה, ואם לא השיג אור בתפלה ובא לעיין בתורה בשכלו בלבד. הרי זה דומה לעני בעל חשבון שיודע לחשב כמה זה חמשים פעמים חמשים אלף זהובים. ואין לו לא זהובים ולא עונג בלתי אם חשבונו היבש. וכן גם הוא שלא המשיך בו אור בתפלה עיונו בתורה רק חשבון יבש הוא. לא אור ולא מאור לא עונג ולא התגלות. ולהיפך תפלה בלא תורה, אור אמנם המשיך אבל למעלה ממנו ולמעלה מן העולם נשאר האור. כי לשכלו לא הגיע ולא נשתלשל ונכנס באבריו. וכיון שלא נמשך למטה אז רק בשעת התפלה שהתעלה הוא מעט מן העולם אל תפלתו, נגע באורו. וכשאחד התפלה ירד שוב לעולם גם מאורו נתרחק.

במקום רנה שם תהא תפלה. כי א"א לזה בלא זה, והתלהבויות והרגשיות שונות צריך האיש הישראל להרגיש בתורתו ותפלתו. כי כל התלהבות ועונג רוחני שמרגיש איש הישראל מין הרגשות עונג ג"ע היא, ויפה שעה וכו' מכל חיי עוה"ב רק שבעוה"ז הרגשה זו קטנה בערכה בחי' ניצוץ בלבד ובג"ע עונג רב והתלהבות

מרובה יש והנשמות עם הג"ע מלאים אור מעונג.

והנה בבחי' ג"ע רואים בגמ' שתי בחינות א' צדיקים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב שנאמר ילכו מחיל אל חיל. והב' של צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. והננו רואים שהג"ע של בחי' "ילכו" אין להם מנוחה. והג"ע של בחי' "יושבים" נהנים. לא שבבחי' ילכו אין להם מנוחה ואין עונג ח"ו. כי לא גיהנם הוא רק ג"ע.

אבל אם בג"ע של מעלה אין לנו השגה. אבל בהארת ג"ע בעוה"ז שהיא הארת עולם העליון נמצאים הנה ב' בחינות. בתפילה בא האור לעילא מן ידיעתו והוא מתענג ומשתוקק לדעת את האור שבא בקרבו למעלה מהשגתו. מין אין להם מנוחה היא שלא השלים את אשר רוצה. בא לו אור ואינו משיגו וממשמש בו ואינו מכירו, וכ"כ למה מפני שעתה הוא בחי' "הולך" ואור חדש שופע עליו. צדיקים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב. ואנחנו מכירים רק את הג"ע שבעוה"ז שהוא עונג עם העדר מנוחה יחד. מפני שילכו מחיל וכו' מפני שעתה בחי' ילכו הוא.

אבל בתורה, שכבר השיג האור בתפילה. ורק שאור התפלה נבלע עתה באבריו ומבין מה שהשיג מקודם אדרבא עונג גרידא יש, וצדיקים יושבים כשהם יושבים לא הולכים. כי כבר דברנו החילוק שדבר עונג צריך ישיבה ודבר שאינו עונג עמידה וכן איתא בזוה"ק. לכן תורה שהיא עונג בשכל בחי' צדיקים יושבים ואז נהנים, לא אין להם מנוחה, והכל מפני שעטרותיהם בראשיהם, העטרה שהיא למעלה על הראש עתה בישיבה זו נעשה בראשיהם, בתוך הראש ונכנסת בהם כנ"ל.

כפי האור שנתגלה לו בתפלה. כן מבין בלמודו, וכפי תשוקתו והעדר מנוחתו על האור וקדושה שמחבק ואינו יודע מה בידו בתפלה. כן תענוגו בתורה. התפלה היא אור למעלה ממנו ובתורה ממשיכו לעולם ולקרבו, ואם אינו לומד נשאר האור רק לשעת תפלה כשהתעלה עצמו לתפלה ואח"כ נשאר בלא אור כי לא המשיכו לקרבו. ואם אין כל אדם מרגיש ואת בתפלתו אשר בכל יום. עכ"פ מרגיש בשבתות ימים טובים ר"ה יוה"כ וכו'. שמרגיש בו קדושה שנתקדש ולמחרתו של היו"ט שוב נופל למצבו, וכל זה בגלל שלא למד אל קרבו את אור התפלה שהיתה למעלה ממנו ונשאר אור התפלה רק לשעת התפילה.

וזה יפה שעה אחת בתשובה וכו' בעוה"ז. כי מגמרא נראה שהתפילה צריכה לשהות שעה. כמו שאמרה בחסידים הראשונים ושוהים שעה אחת ומתפללין. אבל כנ"ל צריכים להמשיך אור השעה לעולם, ויפה שעה אחת וכו' כשהיא בעוה"ז. ומובנים לנו עי"ז דברי רבא שאמר על רב המנונא כשהיה מאריך בתפילתו, מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, שכיון שהיה מאריך בתפלתו ולא חש ללמוד תיכף א"כ נשאר אצלו רק שעה, ולא עולם, ומפריד בין עולם לשעה של יפה שעה אחת בעוה"ז וכו'.

אבל לא בלמוד בעיון בלבד ממשיכים את השעה לעולם ואת אור וקדושת התפלה לתורה. כי החכמה של האדם היא רק אחד מכוחות האדם. ואף שהוא המובחר שבו מ"מ רק חלק ממנו וגם שאר כחות נמצאים בגופו ואם לא ימשיך את אור התפלה בלתי בדעת התורה, רק לחלק גופו ומוחו המשיך ולא לכל גופו ולא את כל כח תפלתו, לכן צריכים לעבודת הגוף. פשוט שצריך לקיים את המצוות המעשיות בפועל ממש.

אבל חוץ מזה צריך הוא ליגע א"ע. לא דיה העשיה לבד רק צריך ליגע א"ע הן בתורה והן במצוות, כי היגיעה מוציאה כח הגוף. ובתורה אם אינו לומד מן השפה ולחוץ רק עובד ממש בכל אבריו וכן במצוות. אז הוא מוציא כח גופו ומחליפו בכח הקדושה שחופף על ראשו מתפילתו, ואם אינו מתיגע ואינו מוציא כח הגוף בתורה ומצוות אז אין מקום לכח הקדושה של התפלה שיכנס בו.

ובכלל התורה צריכה שנזהר בה תמיד בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. ואף בשעה שישן, והה כזה רואים אנו דבר שנוגע לנפשו של אדם דרכו להיות נזהר בו תמיד כמו שגם בשעה שישן אינו נופל ממטתו. משא"כ דבר שאינו נוגע לעצמו רק מין מותרות אינו נזהר בו רק בשעה שדעתו עליו, וג"כ לא תמיד. לכן מי שתורתו וקדושתו נעשה עצמיותו כי החליף כח גופו לכח קדושה היינו כנ"ל שכל עבודתו היא ביגיעה, אז כיון שהקדושה והתורה עצמו ונפשו הוא נזהר בהם תמיד. משא"כ אם אין עבודתו ביגיעה רק בקלות מהיכא תיתי כשכבר ישן ח' או ט' שעות וקם אומר ברכת התורה ותהילים וכו' אבל שישכים בבקר ויעבוד. זה לא, וכן כשלומד מהיכא תיתא דברים קלים לומד או אף הגמרא וכו' באופן קל לומד, אבל שיתיגע ויעבוד במוחו ולבו זה לא. אין זו עבודה. ובכלל העבודה הן בתורה ותפלה הן בשאר מצוות כשאדם עושה בשעה שאין לו רצון וכבד כאבן הוא אין מוח אין לב לא רצון ולא תשוקה, עבודה זו כשמתחזק ומיגע א"ע ועובד יותר רצויה ופועלת ומקדשת אותו מן עבודה שתעשה בשעה שהוא מוכשר ורוצה. אם בחוקתי תלכו, הליכה היא בשעה שאינו משיג את האור כנ"ל, הג"ע של ילכו מחיל שאין להם מנוחה, והוא בחי' בחקותי חקות בלא טעם, ופרש"י שתהיו עמלים בתורה לא עוסקים בלבד רק עמלים שהיא יגיעה רבה יגיעה שהיא היפך מרצון האדם. ואז ונתתי גשמיכם בעתם כנ"ל בשם האוהב ישראל. כאשר תהיו עמלים ובחקותי תלכו ואתם תעשו את אשר עליכם לעשות ותכשירו עצמכם לאור הקדושה. אז יעזור ד' וימשיך לכם האור בעתכם.

וזה הענין שהתורה היא גבורה, בגבורה של תורה כנודע, והתפלה היא חסד. את התורה התחיל ד' וידבר אלקים גבורה, ותפלה היא לאמר ואתחנן וכו' לאמר. לא שהתורה גבורה ועונש, רק שהאור הפשוט כל האור של היודע והידוע שנשפע עלינו בתפילה נתחלק ונתצמצם, נתפרד ונסתר חלק ממנה היינו הידוע. והכל לטובה כדי שיובלע ויכנס באבריו.

לכן ביצ"מ שהוצרכו נגוף ורפא, רפא לישראל ונגוף למצרים, חסד ודין, שאל מש"ר מי אנכי כי אלך אל פרעה שצריכים דין אליו וכי אוציא את בנ"י שהוא חסד. ואמר ד' תעבדון את האלקים וכו' יצ"מ ראשית קבה"ת היא, לכן בנ"י שיש להם אור ותורה, הדין הוא להבליע את האור בהם, אבל פרעה שאין לו תורה ישאר אצלו רק הסתר ודין. ופרעה רצה להתריז אמר לא ידעתי את ד' ויש לחוש לדין שישרה עליהם ומ"מ גם את ישראל לא אשלח. ואמר מש"ר ומאז באתי אל פרעה לדבר וכו' דין, הרע ונעשה דין, וע"ז אמר לו ד' וידבר אלקים וכו' ויאמר וכו' הוי'. כלומר שד' פירש לו עתה אתענין תעבדון את אלקים, שתי הבחי' יש כאן דבור אלקים ואמירה של הוי', כי כן פעלו האבות כנודע שהיו בחי' ג' מדות חג"ת וגם חב"ד והיו לעילא ותתא לכן יכלו לתקן התפילות. תפלות אבות תקנום, כי התפלה היא לעילא ותתא באיש מתחילה בחי' חב"ד גם היודע חכמה וגם הידוע בינה כיון שהוא בהעלם ואח"כ יורד לתתא ע"י ההתדבקות בתורה.

וארא אל אברהם יצחק ויעקב בא־ל ש־די שם הצמצום, ושמי הוי' גם בשמי הוי'. ואיך הלא זה השם למעלה מן העולם והאדם הוא. אבל זה השם היינו ושמי הוי' לא הודעתי להם, שהיה שורה עליהם אבל לא הודעתי להם ונשאר בחי' תפלה, וא"כ גם שם הצמצום וגם הוי' רחמים בהם. לכן עוד היה יכול פרעה להרע כיון שהוי' לא הודעתי ונשאר נעלם וא־ל ש־די צמצום נתגלה, אבל מעתה אמור וכו' אני הוי' והרחמים יתגלה ע"י קבה"ת וישאר הדין לפרעה והרחמים לישראל.